

Praktyczne i wychowawcze walory adnotowanej bibliografii autorskiej¹

Praktische und pädagogische Vorteile einer kommentierten Personalbibliografie

Den Inhalt des Rezensionstrags macht eine Besprechung und Bewertung der praktischen Anwendbarkeit einer Buchpublikation aus, die eine kommentierte Bibliographie von Publikationen des im Jahre 2022 verstorbenen polnischen Sprachwissenschaftlers, Ethnolinguisten, Folkloristen und Slavisten, Jerzy Bartmiński enthält. Der einleitende Teil wird der Funktion der Bibliografie gewidmet. In dem Hauptteil des Beitrags wird auf die Struktur und Funktionalitäten des rezensierten Bandes eingegangen. Die in erster Linie als Verehrung eines verdienstvollen Forschers und akademischen Lehrers zu betrachtende Veröffentlichung ist selbstverständlich eine sehr praktische und hilfreiche Datenquelle für Text- und Ethnolinguisten. Die Bibliographie wurde in achtzehn Kapitel nach Typen von Publikationen gegliedert, die detaillierten Sach- und Namenregister ermöglichen einen mühelosen Zugriff auf gesuchte Daten und die beigefügten Zusammenfassungen bieten eine Orientierung in Inhalt und Methoden. Die Publikation erfüllt zusätzlich eine didaktisch-erzieherische Funktion, indem der dargestellte wissenschaftliche Werdegang von Professor Jerzy Bartmiński, seine enorme und bewundernswerte Aktivität als Autor, Initiator des wissenschaftlichen Lebens auf der lokalen und internationalen Ebene als ein vorbildlicher Lebenslauf für Forscher jüngerer Generation gelten kann.

Schlüsselwörter: Bibliologie, annotierte Bibliografie, Personalbibliografie, Jerzy Bartmiński

Practical and Pedagogical Advantages of an Annotated Author's Bibliography

The content of the review article is a discussion and assessment of the practical applicability of a book containing an annotated bibliography of publications by Jerzy Bartmiński, a Polish linguist who specialised in the field of ethnolinguistics, folkloristics and Slavic studies, and who died in 2022. The introductory part is dedicated to the function of the bibliography. The main part of the article deals with the structure and functionalities of the reviewed volume. The publication, which should be seen primarily as a tribute to a meritorious researcher and academic teacher, is certainly a very practical and helpful source of data for text researchers and ethnolinguists. The bibliography is divided into eighteen chapters, organised by types of publications, a detailed subject index and an index of names that make it easy to find the requested data, and the attached summaries which provide orientation in the content and methods. The publication also fulfils a didactic-educational function in a way that academic career of Professor Jerzy Bartmiński,

¹ ŁASZKIEWICZ, Monika, Stanisława NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA i Marta NOWOSAD-BAKALARCZYK (red.). *Bibliografia adnotowana dorobku naukowego Profesora Jerzego Bartmińskiego*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2024, 311 s. Print.

his enormous and admirable activity as an author and initiator of academic life at the local and international level, can be regarded as an exemplary curriculum vitae for researchers of the younger generation.

Keywords: bibliology, annotated bibliography, author's bibliography, Jerzy Bartmiński

Author: Józef Jarosz, University of Wrocław, Pl. Nankiera 15B, 50-140 Wrocław, Poland, e-mail: jozef.jarosz@uwro.edu.pl

Received: 29.4.2025

Accepted: 2.5.2025

Bibliografia, rozumiana jako tekst towarzyszący, obejmujący wykaz źródeł, obecny jest w każdej aktywności naukowej związanej w publikowaniem: od tworzenia bibliografii zaczyna się praca nad problemem badawczym, bibliografia jest zwieńczeniem procesu badawczego, tzn. zakończenie pracy nad bibliografią przypublikacyjną sygnalizuje finalną fazę pracy nad tekstem właściwym. Sam proces tworzenia tekstu publikacji odbywa się zatem nieprzerwanie w towarzystwie bibliografii, i to w jej dynamicznej, „ożywionej” postaci, jako że jej zasób jest stale modyfikowany poprzez dodawanie i usuwanie wpisów, wprowadzanie notatek, komentarzy oznaczeń symbolicznych, skreśleń i podkreśleń (zwłaszcza przy opracowywaniu obszerniejszych projektów publikacyjnych): bibliografia „żyje” razem z powstającym tekstem. Bez przesady można nazwać bibliografię przypublikacyjną (załącznikową) kluczowym tekstem towarzyszącym w formie mini-bazy danych w badaniach akademickich oraz wszędzie tam, gdzie powstają teksty w oparciu o inne dokumenty piśmiennicze i/lub materiały medialne. Kluczowość bibliografii przypublikacyjnej wynika z jej indeksalnego charakteru: jej zawartość, obejmująca np. fundamentalne, najnowsze lub tylko przyczynkowe materiały źródłowe o mniejszej wartości, pozwala wnioskować o poziomie merytorycznym opracowania oraz zaangażowania i dociekliwości jego autora. Bibliografia publikacji należy do podstawowych narzędzi oceny jakości wyводу naukowego, w tym weryfikacji zawartych w nim treści, na poziomie akademickim i nie tylko. Cytowanie, odwoływanie się i bibliografowanie źródeł i literatury, czyli prawidłowe zarządzanie referencjami jest zatem podstawowym filarem pracy akademickiej, zaś jej kompletność, przejrzystość i pieczołowitość w zapisie literatury jest wizytówką autora.

Bez bibliografii, pojmowanej nieco szerzej – jako twór autonomiczny, samodzielna bazę danych, produkt kumulacji, organizacji i dystrybucji informacji, nie można sobie wyobrazić warsztatu jakiegokolwiek ludzkiej aktywności czerpiącej z doświadczeń dawnych i aktualnych (Gołda 2018: 7). Jej użyteczny charakter był i jest nie do przecenienia. Bibliografia była początkowo jednym z pierwszych narzędzi komunikacji naukowej, utrwalających i ułatwiających wymianę informacji na temat autorów i ich piśmiennictwa. Pojmowana w ten sposób liczy już kilka tysięcy, jeśli przyjąć, że jej początki sięgają opracowań katalogowych w egipskich i asyryjsko-babilońskich księżnicach. Pierwsze rejestry książek miały przede wszystkim wspomagać orientację w istniejącym piśmiennictwie oraz ustalać poprawność filologiczną tekstów,

stanowiąc zaczątek bibliografii krytycznej (Gołda 2018: 7). Przy ustalaniu obecnego statusu bibliografii należy wskazać na dużą rozpiętość rozwiązań stosowanych przy próbie kategoryzacji tej formy piśmiennictwa: od określeń „wykaz źródeł”, uporządkowanych zgodnie z przyjętymi zasadami, poprzez założenie, że jest jedną z metod ułatwiających prowadzenie poszukiwań, a tym samym badań naukowych w każdej dziedzinie wiedzy, po twierdzenia, że jest dyscypliną naukową, samodzielną lub stanowiącą część bibliologii (Gołda 2018: 7).

Bibliografie są tworzone według rozmaitych, zależnych od autora, koncepcji merytorycznych. Są więc bibliografie przedmiotu – pełne lub częściowe, wykazy wybranych pozycji źródłowych najnowszych lub obejmujących również starsze, spisy szczegółowe lub ogólne, podstawowe lub uzupełniające, zestawienia pozycji tylko w konkretnym języku (np. polskim lub obcym), prac cytowanych, i in., wreszcie mogą występować niekiedy bardzo cenne bibliografie adnotowane, w których autor poszerza pozycje wykazu o dodatkowy tekst komentarza (Osuchowska 2005: 168–169). Cechą tekstową bibliografii adnotowanej jest zatem wyższy stopień informatywności. W przeciwieństwie do standardowej bibliografii, która jedynie wymienia źródła, bibliografia z przypisami zawiera podsumowanie i (niekiedy) krytyczną ocenę treści, znaczenia i jakości każdego źródła w kontekście piśmiennictwa w przedmiotowym zakresie. Adnotacje zawierają bowiem zwięzłą ekspozycję głównej idei opracowania, bazowe dane metodologiczne badania (cel, przedmiot i metoda badania), jak i wynik analizy, umożliwiając odbiorcy ogólne pojęcie o treści, szybkie uchwycenie kluczowych założeń i rezultatów bez konieczności czytania całego źródła. W zależności od przyjętej konwencji w treści adnotacji można ponadto znaleźć odniesienia porządkujące poprzez kontekstualizację danego źródła, tj. umieszczenie go w obszarze badawczym lub szerszej dyskusji naukowej. Dodatkową wartością bibliografii adnotowanej jest możliwość oceny zakresu dotychczasowych badań, którą można uzyskać poprzez zestawienie stawianych hipotez, opracowanych wątków, zagadnień cząstkowych, stosowanych podejść metodologicznych i uzyskanych wyników, i tym samym zdiagnozować istniejące luki w polu badawczym.

Bibliografia adnotowana, choć rzadziej praktykowana, jest stałym elementem krajobrazu publikacyjnego w naukach filologicznych. W zależności od przedmiotu opracowania może obejmować:

- zawartość czasopisma (np. Nadrowska 2006, Tomczak 2010²),
- piśmiennictwo określonego obszaru badawczego (np. Siedlecka 2014),
- publikacje dotyczące jednego obszernego zagadnienia (np. Bednarz-Grzybek 2016, Hołata-Lötz 2024),
- zestawienie piśmiennictwa w zakresie bardzo szczegółowego tematu (np. Król/Mętrak/Żak 2020),

² Bibliografia adnotowana „Etnolingwistyki” za lata 1988–2018 zawiera spis wszystkich prac opublikowanych na łamach tego rocznika w tomach 1–30.

- dorobek publikacyjny jednego autora (badacza), podobnie jak publikacja będąca przedmiotem niniejszej recenzji.

Celem omawianej bibliografii adnotowanej jest prezentacja aktywności naukowej w postaci zestawienia publikacji Profesora Jerzego Bartmińskiego (1939–2022) w oparciu o metodykę sporządzania spisów bibliograficznych i praktykę bibliograficzną, które obejmują aktywność publikacyjną w okresie 1959–2022, tj. od jego debiutu naukowego na łamach czasopisma „Językoznawca” do śmierci. Bazę materiałową opracowania stanowiły dane przekazane redakcji przez autora, a także zestawienia z wcześniejszych bibliografii jego dorobku naukowego.

Na zawartość tomu składają się dwa teksty wprowadzające: portret Profesora Jerzego Bartmińskiego (str. 7–44), omówienie zasad redakcyjnych bibliografii (str. 44–46) oraz właściwa bibliografia (str. 46–273). Opracowanie zamykają dwa spisy sporządzone w porządku alfabetycznym: Indeks przedmiotowy, obejmujący hasła i terminy użyte w streszczeniach (str. 274–301) oraz Indeks nazwisk (str. 301–310), w którym cyfry przy nazwiskach zawartych w opisach bibliograficznych i w streszczeniach odsyłają do numeru adnotowanej publikacji (nie zaś do numeru strony w tomie).

Bardzo wartościowy poznawczo jest życiorys Profesora. Ukazuje on karierę uniwersytecką i długą drogę naukową, jej ewolucję, penetrację różnych obszarów badawczych, dochodzenie do obszaru badawczego „językowy obraz świata” (JOS), dla którego opracował podstawy teoretyczne, spopularyzował w środowisku międzynarodowym i w dużej mierze zbadał. Życiorys Profesora Bartmińskiego pokazuje, jak można kształtować własną ścieżkę kariery naukowej, oraz jak inicjować, kreować życie naukowe w rodzimej jednostce akademickiej oraz wychodząc poza nią – poprzez współpracę z innymi ośrodkami uniwersyteckimi, działalność w gremiach naukowych, inicjowanie działalności wydawniczej, edytorskiej – w wymiarze ogólnokrajowym, wreszcie w postaci owocnej współpracy międzynarodowej. Biografia Profesora Bartmińskiego ma nie tylko wartość poznawczą, jej walorem jest wartość wychowawcza i to nie tylko dla adeptów kariery akademickiej czy młodszych naukowców, bowiem obok niezwyklej aktywności naukowej i dydaktycznej Profesora imponuje jego działalność popularyzatorska, społeczna i postawa patriotyczna. Młodzi badacze mogą zapoznać się z paletą gatunków tekstów naukowych, popularnonaukowych i publicystycznych, jakie można uprawiać w obszarze filologii, docierając do rozmaitych grup odbiorców.

Zasadnicza część recenzowanej książki obejmuje spis 806 adresów bibliograficznych, podzielonych na 18 podrozdziałów, które zawierają listę opublikowanych tekstów jednolitych gatunkowo i typologicznie. Ułożone one zostały w następującym porządku: monografie autorskie, prace redagowane (w tym jako oddzielne podrozdziały: słowniki i leksykony, serie wydawnicze, prace zbiorowe, czasopisma), edycje tekstów, rozprawy (w czasopismach i dziełach zbiorowych), teksty materiałowe, przekłady, hasła słownikowe i encyklopedyczne, podręczniki i programy dydaktyczne, sylwetki i wspomnienia, recenzje, artykuły popularnonaukowe, artykuły publicystyczne, teksty okolicznościowe, sprawozdania i projekty, bibliografie i indeksy, wywiady oraz inne opracowania

niemieszające się w innych działach. W odrębnym podrozdziale dokonano zestawienia nieopublikowanych dotąd tekstów, które zostały złożone do druku. Wewnętrzna organizacja rozdziałów opiera się na kryterium chronologicznym, dodatkowym zabiegiem porządkującym wpisy bibliograficzne jest ich numeracja ciągła.

Każda z ujętych prac została opisana bibliograficznie, większość została opatrzona streszczeniem lub abstraktem, pozwalającym zorientować się w treści publikacji. Adres bibliograficzny zawiera oprócz wyróżnionego kursywą tytułu tekstu, odpowiednio do charakteru publikacji: rok wydania i nazwę wydawnictwa, nazwiska redaktorów, tytuł czasopisma w pełnym brzmieniu i numer zeszytu (tomu), rok wydania i numery stron. Skromniejsze opisy treści umieszczono przy słownikach, natomiast tomy w „białej”, „czerwonej” i „zielonej” serii wydawniczej (rozdz. 2.2), podobnie prace zbiorowe (rozdz. 2.3), jak i niektóre artykuły publicystyczne i okolicznościowe (rozdz. 12–13) nie zawierają omówienia treści. Autorami adnotacji są obok autora, Profesora Jerzego Bartmińskiego (teksty sygnowane JB), jego uczniowie i współpracownicy – magistranci, doktoranci, asystenci i adiunkci, łącznie 16 osób. Adnotacje do poszczególnych publikacji zawierają informacje bibliograficzne na temat ich przekładów na inne języki, przedruków oraz zmodyfikowanych wersji (te nie zostały odnotowywane jako oddzielne pozycje w spisie). Wpisy uwzględniające ogłoszone drukiem recenzje – których adresy bibliograficzne zawierają: imię i nazwisko recenzenta, nazwę czasopisma, rok wydania, stronę początkową i końcową – poprzedzono skrótem „Rec.” i wyróżniono typograficznie mniejszą czcionką. Przyjęty zapis jest przejrzysty i przyjazny dla czytelnika.

Zamieszczone streszczenia mają różną objętość i różnią się nieco treścią, tj. stopniem szczegółowości opisu. Zróżnicowanie wynika w sposób naturalny z charakteru, objętości, tematyki i stawianych celów adnotowanej publikacji. Głównym trzonem tekstowym jest syntetyczne i zwięzłe sformułowana treść publikacji, w zakresie stawianej tezy, objętości materiału empirycznego, przyjętej metodologii, czasami wzbogaconej we wzmianki dotyczące struktury omawianego opracowania. Niekiedy przedstawienie założeń metodologicznych ma rozbudowany charakter i obejmuje szerszy kontekst łącznie z przytoczeniem definicyjnym i ujęciem kluczowych pojęć (zob. str. 49: streszczenie książki „Folklor – język – poetyka”, 1990).

Oczywista selekcja i kondensacja treści streszczeń wymuszają ujęcie faktów kluczowych i ten postulat jest realizowany konsekwentnie, niekiedy brakuje jednak w adnotacjach informacji o wynikach badania. Streszczenia z reguły pozbawione są leksyki wartościującej i tym samym wolne są od nacechowania aksjologicznego, tj. nie zawierają informacji o wkładzie publikacji w dany mikrodyskurs naukowy, co również jest uzasadnione specyfiką gatunkową streszczenia, które zawiera uporządkowane fakty bez przypisywania im stopnia doniosłości naukowej. Te ostatnie działania językowe właściwe są raczej dla gatunku recenzji, względnie występują w rozdziałach (lub ich częściach) artykułów lub monografii, zawierających krytyczny przegląd stanu badań.

O walorach użytkowych opracowań bibliograficznych decyduje – z perspektywy odbiorcy – forma dostępu do zebranej bazy danych. Omawiana publikacja

zapewnia operację wyszukiwania danych poprzez sam układ funkcjonalny oraz dwa indeksy w jej końcowych rozdziałach. Indeks przedmiotowy jest bardzo obszerny i szczegółowy, a jego gniazdowa struktura haseł jest rozbudowana, np. główne hasło „tekstologia” (s. 297) obejmuje siedem podhaseł szczegółowych (tekstologia edytorska, folklorystyczna, integralna, lingwistyczna, literaturoznawcza, praktyczna, stosowana). Niekiedy hasło główne obejmuje podhasła drugiego stopnia, np. hasło „wizja” (str. 299) odsyła do stron dwóch podhaseł „podmiotowa” i „świata”, ta ostatnia odsyła do bardziej szczegółowych terminów: –i człowieka; –ludowa; –medialna; –w kulturze tradycyjnej. Funkcję przeszukiwania danych wspomaga indeks nazwisk, sporządzony nie tylko w oparciu o dane współautorów, wydawców czy współwydawców, ale uwzględniający okurencje nazwisk w treści adnotacji. Tak szczegółowo opracowane indeksy determinują funkcjonalność bibliografii jako bardzo przyjaznej dla użytkownika.

Przedmiotowa publikacja jest wartościowa z kilku powodów. Z pewnością jest adekwatnym i godnym uhonorowaniem zmarłego naukowca, ukazuje bogactwo i różnorodność dorobku naukowego (i szerzej: piśmienniczego) Profesora Jerzego Bartmińskiego, którego wkład w polskie i słowiańskie językoznawstwo jest nie do przecenienia.

Omawiany tom będzie zapewne dobrym wzorcem i źródłem inspiracji dla innych autorów adnotowanych opracowań bibliograficznych w przyszłości. Najistotniejszym atutem bibliografii jest jej wymiar praktyczny, tj. użyteczność w pracy badawczej lingwistów i folklorystów: na pewno spotka się ona z bardzo pozytywnym przyjęciem w pierwszym rzędzie wśród naukowców, którzy bezpośrednio lub pośrednio ogniskują swoje badania wokół tematyki podejmowanej w pracach Profesora Bartmińskiego. Tak usystematyzowane dane są cennym źródłem informacji naukowej, które wykorzystać można do uzupełnienia własnych zasobów, ułatwią pracę przy ustaleniu luk w badaniach, mogą być pomocne przy identyfikacji trendów lub wzorców metodologicznych i tym samym dać impulsy do przyszłych badań. Niemniejszą rolę może odegrać niniejszy tom w karierze naukowej początkujących badaczy, którzy – po wstępnym i pobieżnym zorientowaniu się w rzeczonych problematyce i dostępnym piśmiennictwie – zainspirują się na tyle intensywnie, że pozostaną wierni obszarowi badawczemu przez dłuższy czas.

Wykaz literatury

- BEDNARZ-GRZYBEK, Renata. *Kwestia kobieca. Rodzina, wychowanie, edukacja. Bibliografia adnotowana zawartości czasopisma „Bluszcz” (wybór za lata 1865–1905)*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2016. Print.
- GOŁDA, Agnieszka. *Teoria bibliografii w II Rzeczypospolitej*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2018. Print.
- HOLATA-LÖTZ, Danuta. *Adnotowana bibliografia polskiego piśmiennictwa alpinistycznego: druki osobne wydane do 1996 roku*. Zabrze: Jan Kowalik, 2024. Print.

- KRÓL, Tymoteusz, Maciej MĘTRAK i Andrzej ŻAK. „Bibliografia adnotowana publikacji dotyczących kultury Wilamowic i języka wilamowskiego z lat 2001–2020”. *Adeptus* 16 (2020). <https://doi.org/10.11649/a.2363>.
- NADROWSKA, Maryla. „Bibliografia adnotowana”, *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Librorum* 1989–2002”. *Acta Universitatis Lodzensis Folia librorum* 13 (2006): 177–212. Print.
- OSUCHOWSKA, Barbara. *Poradnik autora, tłumacza i redaktora*. Warszawa: Inicjał, 2005. Print.
- SIEDLECKA, Sylwia. „Bibliografia adnotowana naukowych prac bułgarystycznych wydanych w Polsce w latach 1947–2012”. *Slavia Meridionalis* 14 (2014): 462–516. Print.
- TOMCZAK, Łukasz. *Etnolingwistyka: Bibliografia adnotowana 1988–2008*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2010. Print.

ZITIERNACHWEIS:

- JAROSZ, Józef. „Praktyczne i wychowawcze walory adnotowanej bibliografii autorskiej”, *Linguistische Treffen in Wrocław* 27, 2025 (I): 483–489. DOI: 10.23817/lingtreff.27-30.